

Alicja Pawłowska kl.VIa

**Zabytkowy kościółek
w Zbyszycach nad Jeziorem
Rożnowskim**

gmina: Gródek nad Dunajcem

powiat: nowosądecki

woj. małopolskie

Nad Jeziorem Rożnowskim

Piękno [...] jest wszędzie. Gdziekolwiek zwrócisz oczy.

/ Éric-Emmanuel Schmitt — Pan Ibrahim i kwiaty Koranu/

Historia miejscowości.

Miejscowość Zbyszyce, o której wzmianki odnajdujemy w kronikach Jana Długosza, położona jest na niezwykle urokliwym cyplu i wzgórzu oblanym z trzech stron wodami Jeziora Rożnowskiego. Zbyszyce, które najpierw były wsią, potem miastem i znowu wsią szczycą się bogatą historią, którą można by obdzielić kilka innych miejscowości.

Zbyszyce istniały już w XIII w., a pierwszy o niej zapis pochodzi z 1326 r. Wieś rozwijała się jako ogniwo szlaku handlowego z Krakowa na Węgry. Podobno w 1416 r. lokowano tutaj miasto na prawie magdeburskim. Nie jest to jednak pewne. W XVI w. działali tutaj polscy arianie. Do 1813 r. było to miasteczko z rynkiem. Posiadano browar, gorzelnię, karczmę z zajazdem i posterunek żandarmerii. Odbływały się tu jarmarki wyznaczone na dzień św. Łdziego. Po katastrofalnej powodzi z lipca 1813 r., kiedy woda zabrała 30 domów Zbyszyce się nie podniosły z upadku, choć z prawami miejskimi, de facto były wsią. Po raz ostatni w dokumentach jako miasto wspomniane jest w 1919 r. W 1934 r. kolejna powódź niszczy Zbyszyce. Podjęto wówczas decyzję o budowie

zbiornika wodnego w Rożnowie. Ostatecznie po wypełnieniu wodą zbiornika ze Zbyszyc ocalał tylko zabytkowy kościół pw. św. Bartłomieja z XV w. i zespół dworski z przełomu XVIII i XIX w. Dzisiaj w miejscu rynku i głównej części Zbyszyc - jest tafla jeziora. Wieś stała się osadą małą, cichą i pustą. Ożywia się nieco w okresie lata, choć droga do wsi, prowadząca obsuwającym się ku jezioru zboczem góry, utrudnia dojazd do niej.

Miano wsi wywodzi się od imienia *Zbysz*. Od wieku XIII, przez cztery stulecia, właścicielami Zbyszyc był ród Kępińskich (pisownia nazwiska również Kempieński) herbu Niesobia, o którym heraldyk Bartosz Paprocki wspomina, że „*Dom Kępińskich u Sącza, starodawny i znaczny...*”: Pierwszym znanym Kępińskim był Becho, syn Andrzeja „de Sbyssicz”, który asystował przy wydaniu przez króla Władysława Łokietka w 1306 r. przywileju dla miasta Nowego Sącza. Kępińscy włodarzyli Zbyszycami do ok. 1640 r. Wieś dzierży w roku 1639 Jan Krzesz. Krzeszowie byli jeszcze notowani w Zbyszycach w roku 1772, kiedy to z ich fundacji powstał dom dla czterech ubogich.

Na przestrzeni XVIII wieku wieś przeszła w ręce rodu **Stadnickich**, skoliigaonych w początkach XIX w. z Lanckorońskimi. W roku 1833 właścicielem zbyszckiego majątku zostaje Piotr Szujski. Z biegiem lat Zbyszce przypadają drogą spadku córce Piotra - Celinie Zofii, wychodzącej za mąż w 1882 r. za Władysława Lubicz Głębockiego z Białej Wody - Tęgoborza. W ich rękach majątek pozostaje do 1909 roku. Następnym właścicielem został Adam Jordan, który sprzedał Zbyszce w obawie przed ich parcelacją w r. 1919 pułkownikowi c.k. austriackiej armii, Stanisławowi Langerowi. Pola orne tej własności ziemskiej, zalane wodami jeziora, stały się własnością skarbu państwa. Lasy upaństwowiono po 1945 roku

Historia kościoła pw. św. Bartłomieja w Zbyszczach

Od traktu, do malowniczo na wzniesieniu położonego, starodawnego w swej sylwetce kościoła w Zbyszczach, wiodą przez pokolenia wydeptane schody, ułożone z ociosanego piaskowca. Miejscowa kronika kościoła, powołując się na zapis znajdujący się na okładce I tomu księgi metrykalnej dla wsi Kobyle podaje, że fundatorem kościoła w Zbyszczach, jak i parafii w tej wsi, był w roku 1242 Bartłomiej Kępiński. Ten pierwszy, drewniany kościół, pozostawał pod wezwaniem św. Wojciecha. Pierwsza udokumentowana wzmianka o parafii pochodzi z 1326 roku. Obecny kościół, usytuowany obronnie na stromym wzgórzu, fundowany został w początkach XV wieku. Pozostaje pod wezwaniem św. Bartłomieja. Kronikarz Jan Długosz wymienia w „*Księdze uposażeń*” Wierzbietę Kępińskiego - chorążego wieluńskiego jako fundatora kościoła w Zbyszczach oraz informuje, że kościół ten wystawiony jest z białego kamienia. Kardynał Zbigniew Oleśnicki konsekrował świątynię w 1447 roku. W XVI wieku Zbyszczami zawładnęli na przeciąg 95 lat arianie - zwolennicy rozprzestrzenionego w ziemi sądeckiej ruchu reformacyjnego. Im przypisuje się zniszczenie pierwotnego wyposażenia wnętrza kościoła.

Kościół jest budowlą gotycką, wzniesioną z kamienia, jednonawową, z węższym, wielobocznym prezbiterium, które zamyka absyda o ścianach różnej szerokości. Ściany świątyni, mające u podstawy 1,5 m szerokości i zwężające się ku górze, opięte są zaopatrzonymi w uskokowe okapniki kamienne, dziesięcioma masywnymi skarpami o różnej wysokości i grubości, będącymi bardzo malowniczym elementem bryły kościoła. Między dwiema skarpami północnej ściany wciśnięta jest niewielka zakrystia. Prezbiterium i nawę obiega barokowy XVIII - wieczny profilowany drewniany gzyms, wsparty na takich samych konsolach. Otynkowany korpus kościoła nakrywa dach siodłowy, dwuprzęsłowy, kryty blachą. W barokowej wieżyczce na sygnaturkę znajduje się dzwon z 1713 r. W roku 1608 kościół pokryty był gontem. To pokrycie gontowe zachowało się pod okrywającą go blachą.

Od strony zachodniej przy kościele stała w 1608 r. murowana dzwonnica, która uległa zniszczeniu „tak, że fundamenty na dwa łokcie z ziemi wystawały” w czasie, kiedy kościół pozostawał w ręku arian. W roku 1728 drewniana wieża dzwonna stała z boku kościoła. W roku 1733 dobudowana została do zachodniej ściany kościoła istniejąca do 2004 roku dzwonnica. 11 marca 2004 roku pożar zniszczył część zabytkowego kościoła w Zbyszczach.

Na wieży istniał zegar, którego ręcznie kuty mechanizm znajduje się do dziś w konstrukcji wieży. Dzwonnice wieńczy barokowy, baniasty hełm z latarnią. Dzwony z niej zagrabili Niemcy w czasie II wojny światowej. Najniższa kondygnacja wieży stanowi przedsionek świątyni.

W północnej ścianie korpusu kościoła osadzony jest prostokątny, profilowany portal gotycki w kształcie szerokiej ramy, zwisający jak feston nad ostrołuczny, profilowany kamienny portalem, nad którym widnieje tarcza herbowa Kępińskich - Niesobia. To wejście do nawy. Widniejące w nim drzwi z drewnianych klepek opatrzone są gotyckim, kutym w żelazie zamkiem

P przed wejściami do kościoła umieszczone są dwie kropielnice, na jednej z nich widnieje data 1774. .

N a ścianie wschodniej i południowo wschodniej absydy oraz na ścianie południowej prezbiterium znajdują się wysokie i wąskie , ostrołukowe zakończone okna

Teren dawnego, przykościelnego cmentarza, okala XVIII - wieczny mur kamienny. Od strony wschodniej znajduje się w nim barokowa bramka utworzona z dwóch postumentów zwieńczonych ceramicznymi wazonami, a w niej ozdobna, drewniana furtka. Kiedyś było to wejście w obręb kościoła zastrzeżone tylko dla jego kolatorów.

Przez kruchtę pod wieżą prowadzi do nawy kościoła wejście ujęte prostokątnym, jednostronnie profilowanym, gotyckim portalem z „nosami” w górnych narożach - oryginalny zabytek średniowiecznego kamieniarstwa. (Taki sam portal znajduje się w krakowskim kościele św. Barbary i datowany jest na przelom XIV i XV wieku). Nad portalem herb Niesobia . Obok tego głównego wejścia, po jego obydwu stronach, znajdują się w grubym murze ściany otwory strzelnicze w kształcie leżących, prostokątnych szpar rozglifionych do środka (glif - ukośne rozszerzenie muru). Widać były w użyciu, bo na starannie wykonanych obramieniach tych szpar zachowały się okopczenia z prochu strzelniczego. W tymże murze ma swoje łóżysko potężny rygiel dębowy, zabezpieczający od wewnątrz drzwi. Ślady takiego zabezpieczenia widoczne są przy drzwiach północnych nawy. Umocnienia te świadczą o obronnym charakterze budowli.

W posiadającym smukłe proporcje dwuprzęsłowym prezbiterium, sklepienie krzyżowo - żebrowe. Na jednym z odcinków żebrowego sklepienia odkryto podczas prac konserwatorskich w 1977 roku znak kamieniarski w kształcie dwóch zróżnicowanych strzałek złożonych na krzyż. Zworniki sklepienia tworzą tarcze z herbami: od strony absydy - Niesobia, od strony ściany tęczowej - Abdank. Na wspornikach żebrowego sklepienia widnieją tarcze herbowe: Topór, Półkozic, Niesobia, Dębno, Gryf i Starykoń.

Gotyckie sklepienie prezbiterium

Ściany prezbiterium zdobione są figuralną i ornamentalną polichromią z przełomu XVI i XVII wieku. Ta malarska dekoracja odkryta została pod warstwą malowideł z XVIII w., 1867 i 1937 roku. Poddano je konserwacji w roku 1977.

Późnobarokowy, drewniany ołtarz główny pochodzi z wieku XVIII. W nim pozostawał do roku 1970 współczesny ołtarzowi obraz Ukrzyżowania. Na jego miejsce przeniesiony został z lewego, bocznego ołtarza XVIII - wieczny, łaskami słynący obraz Matki Boskiej Łaskawej, kopia cudownego obrazu z kościoła oo. pijarów w Warszawie. Postać Marii okrywa posrebrzana sukienka z połowy XIX w. U dołu obrazu widnieje łacińska inskrypcja: „*Effigies B.V. de gratiis Varsaviae in templum scholarum Piaro contra gestem patrona gratiosissima*”.

W górnej kondygnacji ołtarza, w owalnej ramie, obraz tytularny kościoła - św. Bartłomiej.

Po stronie lewej wmurowana jest w ścianę kamienna płyta nagrobna Mikołaja Kępińskiego, chorążego wieluńskiego, zmarłego w 1490 roku. Treścią płyty jest kuta gotycką minuskułą zatarta inskrypcja w otoku, a w jej środkowym polu płasko rzeźbiona tarcza z herbem Niesobia, podtrzymywana przez dwa lewki oraz anioła z otwartą księgą.

Przy południowej ścianie prezbiterium znajdują się cenne, późnogotyckie stalle kolatorskie z pocz. XVI wieku. Płasko rzeźbione w oploty winorośli i wici roślinnej oraz we wstęgi z inskrypcjami, zdobione są przeźrociami w bocznych ściankach. po stronie prawej, umieszczona jest kamienna, barokowa chrzcielnica z 1724 r. Prezbiterium i nawa oświetlone są wąskimi oknami o ostrołucznym wykończeniu, zgodnie ze średniowiecznymi zasadami budownictwa sakralnego, umieszczonymi po stronie południowej. Ma to znaczenie praktyczne, ale i ideowe, jako że mroczną, północną stronę przypisywano złym mocom, od których odgradzano się pełnym murem

Główna nawa i chór

Nawę wypełniają rokokowe ławy. Na chórze muzycznym, wspartym na dwóch kolumnach, mają swoje miejsce organy współczesne wystrojowi kościoła

Architektura, malarstwo, rzeźba i wyposażenie tej świątyni świadczą o świetnej kiedyś przeszłości Zbyszyc.

Zbyszyce w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia były jedną z chętniej odwiedzanych miejscowości wypoczynkowych nad Jeziorem Rożnowskim. Duży, stary las i piękne plaże przyciągały turystów z całej Polski. Dziś na skutek zamulenia jeziora, a także rabunkowej gospodarki prowadzonej w zbyszycznych lasach, wieś podupada całkowicie. Warto jednak odwiedzić ten malowniczy zakątek Małopolski, ze względu na piękne położenie: z trzech stron Zbyszyce otacza jezioro, warto tutaj przyjechać ze względu na bogactwo zabytków historycznych oraz ze względu na piękne tereny spacerowe w parku dworskim i okolicach.

Las bukowy koło Zbyszyc

Literatura

1. Wojciech Nowicki, *Beskid Sądecki*, Wydawnictwo Pascal, 2001.
2. Seweryn Goszczyński: „Dziennik podróży do Tatrów”
3. Irena Styczyńska: ZBYSZYCE, Nowosądecka strona informacyjna
4. Strona internetowa; WWW.duchacze.pl

